

Eczane Eczacılığı ve Etik

COMMUNITY PHARMACY AND ETHICS

Gülbin ÖZÇELİKAY*, G.Hale ÖZCÖMERT*, Sevgi ŞAR*, Eriş ASİL

"Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık İşletmeciliği ABD. ANKARA

ÖZET

Bu çalışmada eczane eczacılarının etik, eczacılık etiği ve eczacılıkta etik kurallar konusunda bilgi düzeylerini belirlemeye ve etik kurallara ne denli uyup uymadıklarını saptamaya çalıştık.

Çalışmada basit rastgele örnekleme ile seçilen 130 eczane eczasına anket tekniği ile sorular sorularak veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilere SPSS (ver. 2.0) paket programı kullanılarak χ^2 (ki kare) anlamlılık testi uygulanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre eczane eczacılarının %78.5'inin etik konusunda bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Eczacılık etiği, Eczane eczacılığı

T Klin Tıbbi Etik 1997, 5:6-9

Sağlık Bilimlerinde "Etik" kavramı son yıllarda üzerinde en çok durulan ve tartışılan konular arasında yer almaktadır.

Etik sözcüğü eski Yunanca'da "karakter" anlamına gelen "Ethos"tan türemiş bir sözcüktür (1,2).

Etik, davranış ve karakterle ilgili olarak neyin doğru ve iyi olduğunu araştıran sistematik bir çalışmadır ve "Ne yapmalıyız?" "Bunu niçin yapmalıyız?" sorularının cevabını araştırır. Etik, sadece ne yapmanız gerektiği ile ilgili uygun bir karar vermemizle değil, aynı zamanda verdiğimiz kararın doğruluğunu kanıtlamamızla da ilgilendir. Başka bir deyişle etik, ahlaki seçimlerimiz için iyi gerekçeler sağlamaya çalışır (3).

Eczacılık uygulamaları içinde etkinlik gösteren eczacılıktaki değer sorunlarının ele alındığı alan ise "Eczacılık Etiği" adını almaktadır. Bir eczacının özel bir durum karşısında, kendi kendine ne yapması gerektiğini sorması, etikle ilgili bir sorunla karşılaştığı anlamına gelir.

Geliş Tarihi: 09.06.1997

Yazışma Adresi: Gülbin ÖZÇELİKAY
Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi
Eczacılık İşletmeciliği ABD,
06100 Tandoğan, ANKARA

SUMMARY

In this study we have tried to determine the community pharmacists' knowledge about ethics, and codes of ethics in pharmacy and how much the pharmacists obey the rules of ethics.

The Inquiry has been carried out to 130 pharmacists who were chosen with simple random sampling method.

In evaluation of the data of this data, SPSS (ver. 2.0) statistical package program and χ^2 (khi-square) test have been used.

According to the results of the study it is determined that %78.5 of the community pharmacists have the knowledge of ethics.

Key Words: Ethics, Pharmacy ethics, Community pharmacy

T Klin J Med Ethics 1997, 5:6-9

Bu tür sorular karşılığında verilen cevapların doğruluğunun kanıtlanması için genellikle toplumun uyduğu kural ve prensiplere başvurulur. Örneğin, eczacılık etiğinin kurallarından biri olan gizlilik, herhangi bir insanın, verilen sırları, dikkatli bir şekilde saklamak zorunda olduğu kurallarının eczacılığa uygulanmasından başka bir şey değildir. Ancak, bir meslek üyesi bazen meslekten olmayanların yapmakla yükümlü olmadıkları bazı şeyleri de yapmakla yükümlüdür (2). Örneğin toplum tarafından ahlak dışı olarak kabul edilebilecek herhangi bir durumda hastaya hizmet vermek gibi (3).

Eczacılık Etik Kurallarına gelince: Amerikan Eczacılar Birliği (APhA)'nin ilk Etik Yönergesi 1852'de yayınlanmıştır (4). Uygulamanın, dinamik bir doğaya sahip olması amacıyla belirli zamanlarda geliştirilmiş ve zamana uygun olarak düzenlenmiştir (4,5). En son düzenlenen Etik Yönergesinde eczacılar için 8 etik kural ortaya konmuştur. Bu kurallar, daha önceki kurallardan farklı olarak eczacı ile hasta arasındaki anlaşmaya dayalı ilişkinin yapısına ağırlık vermektedir. Bilinmesinde yarar olduğunu düşündüğümüz bu sekiz kural aşağıda sıralanmıştır (5).

1. Eczacı, hasta ile arasındaki ilişkiye saygılıdır.
2. Eczacı, her hastaya özenli, şefkatli ve gizli bir biçimde hizmet sağlar.

3. Eczacı, her hastanın kişiliğine ve itibarına saygılıdır.

4. Eczacı, mesleki ilişkilerde, doğruluk, dürüstlük ilkelerine göre ve açık sözlülükle davranır.

5. Eczacı, mesleki yeterliliğe sahiptir.

6. Eczacı, meslektaş ve diğer sağlık elemanlarının değer ve becerilerine saygılıdır.

7. Eczacı, bireysel ve toplumsal gereksinimler için hizmet verir.

8. Eczacı, sağlıkla ilgili kaynakların dağılımında adil davranır.

Ülkemizde henüz böyle bir yönerge olmamasına rağmen, eczacılarda genel anlamda hedefin sadece hasta olmadığının bilinci ile "hastanın tanınması ve korunması; eczacılık kariyerinin korunması demektir" anlayışı egemen olmaya başlamıştır. Bu anlayış doğrultusunda hareket eden kimi eczacılar, hasta portföylerini bilgisayarlar girerek, hastalarının daha önce hangi ilaçları kullandıklarını ya da kullanmadıklarını kaydedebilmekte ve böylece hastaya karşı bu türlü "duyarlı" davranışı göstermektedir (6).

Biz bu çalışmada eczane eczacılarının etik, eczacılık etiği ve eczacılıkta etik kuralları konusundaki bilgi düzeylerini belirlemeye ve etik kurallara ne denli uya bildiklerini saptamaya çalıştık.

Bu çalışmada bilgi toplama yöntemi olarak, anket tekniği kullanılmıştır (1,7-9). Örneklem çapımızı, Ankara'nın değişik 8 bölgesindeki eczanelerden basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 130 eczane eczacısı oluşturmaktadır

Elde edilen verilere SPSS (ver. 2.0) paket programı kullanılarak χ^2 (ki-kare) anlamlılık testi uygulanmıştır (Ki-kare tablolarında satır yüzdeleri verilmiştir) (10).

Çalışmanın bulgularına dayanılarak uygulanan ista-

Tablo 1. Eczane sahibi eczacıların mezun oldukları fakülterlere göre dağılımı

Fakülte	Eczacı sayısı	%
Ankara Ün. Ecz.Fak.	44	33.8
Gazi Ün. Ecz.Fak.	30	23.1
Hacettepe Ün. Ecz.Fak.	18	13.8
İstanbul Ün. Ecz.Fak.	13	10
Anadolu Ün. Ecz.Fak.	7	5.4
A.İ.T.İ.A. Ecz.Fak.	15	11.5
Ege Ün. Ecz.Fak.	2	1.5
Marmara Ün. Ecz.Fak.	1	0.8

tistik yöntemlerle varılan sonuçlar ve bu sonuçları gösteren tablolar aşağıda verilmiştir.

Çeşitli yaş gruplarındaki ve Ankara Eczacı Odası tarafından belirlenen 8 değişik bölgedeki eczane sahibi eczacıların mezun oldukları fakülterlere göre dağılımları Tablo 1 de verilmiştir. Eczacıların %33.1'i daha önce eczacılık mesleğinin değişik dallarında çalıştıktan sonra eczane eczacılığı yaptıklarını belirtmişlerdir.

Toplam 130 eczacının %78.5'i "Etik nedir?" sorusunu doğru olarak yanıtlamıştır. Eczacıların etik konusundaki bilgi düzeyleri fakültelerine göre karşılaştırıldığında anlamlı farklılık göstermiştir ($P>0.05$) (Tablo 2).

Aynı eczacılara "Eczacılık Etiği nedir?" diye sorulduğunda; eczacıların %73.1'inin soruyu doğru yanıtladığı belirlenmiştir. Eczacılık Etik Kuralları konusunda ise eczacıların %73.8'inin bilgi sahibi oldukları saptanmıştır.

Ankete katılan eczacıların "Aile Eczacılığı" konusunda ne düşündüklerini sordüğümüzde; eczacıların %19.2'si çok zor ve yapılamayacağını belirtirken, %79.2'si bunun çok iyi bir uygulama olabileceğini ancak gerekli mevzuat olmadığı için yapılamadığını belirtmişlerdir.

Tablo 2. Eczane eczacılarının etik konusundaki bilgi düzeylerinin mezun oldukları fakülterlere göre dağılımları

	Ahlak Felsefesi	Hukuk Felsefesi	Tarih Bilimi	Bitmiyor	TOPLAM
Ankara Ün.	38	-	2	4	44
Ecz. Fak.	%86.4		%4.5	%9.1	%33.8
Gazi Ün.	21	3	2	4	30
Ecz. Fak.	%67.0	%10.0	%6.7	%13.3	%23.1
Hacettepe Ün.	15	1	-	2	18
Ecz. Fak.	%83.3	%5.6		%6.7	%13.8
İstanbul Ün.	11	-	-	2	13
Ecz. Fak.	%84.6			%15.4	%10.0
Anadolu Ün.	6		1	-	7
Ecz. Fak.	%85.7		%14.3		%5.4
A.İ.T.İ.A.	12	1	2	-	15
Ecz. Y. O.	%80.0	%6.7	%13.3		%11.5
Ege Ün.	1	1	-	-	2
Ecz. Fak.	%50.0	%50.0			%1.5
Marmara Ün.	1	-	-	-	1
Ecz. Fak.	%100.0				%0.8
TOPLAM	105	6	7	12	130
	%80.8	%4.6	%5.4	%9.2	%100.0

$\chi^2=31.1$

$P>0.05$

Tablo 3. Eczane eczacılarının ilaç etkileşmesine dikkat etmelerinin eczacılık etik kuralları konusundaki bilgi düzeylerine göre dağılımı

	Cevapsız	İlaç etkileşmesine dikkat ediyor.	İlaç etkileşmesine dikkat etmiyor.	TOPLAM
Cevapsız	10 % 100.0			10 %7.7
Eczacılık etik kurallarını biliyor.	-	89 %92.7	7 %7.3	96 %73.8
Eczacılık etik kurallarını bilmiyor.	-	17 %70.8	7 %29.2	24 %18.5
TOPLAM	10 %7.7	106 %81.5	14 %10.8	130 % 100.0

$\chi^2=13.0$ $P<0.05$

Eczane sahibi eczacıların %15.4'ünün hastalarının hastalıkları ve kullandıkları ilaçları içeren kartoteks düzenledikleri saptanmıştır. Bu değerler ileri tarihlerde artacağı ümit edilmektedir.

Tablo 3'de eczane eczacılarının eczacılık etik kuralları konusundaki bilgi düzeyleri ile eczaneye gelen reçetelerde ilaç etkileşimi olup olmadığını kontrol etmeleri arasındaki dağılım incelendiğinde anlamlı bir fark görülmektedir ($P<0.05$).

Buna paralel olarak eczaneye getirilen reçetelerde herhangi bir uygunsuzluk olduğu takdirde eczacıların %81.5'inin doktora danıştığı, %14.6'sının hastayı uyardığı %3.1'inin ise reçeteyi hazırlamamayı tercih ettiği belirlenmiştir (Tablo 4).

Bu sorunun yanıtları içinde bulunan "reçeteyi hazırlarım" seçeneğinin toplam 130 eczacı arasında hiç işaretlenmemiş olması bizim için sevindirici bir sonuçtur.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre eczaneye gelen hastaların %92.3'ü hastalığı hakkında eczacıdan bilgi almak istemektedir. Ancak ciddi bir hastalık durumunda eğer hastanın doktoru hastaya hastalığı hakkında bilgilendirme yapılmamasını rica etmişse, eczacıların %69.2'si doktorun ricasını yerine getirirken, %20.8'i hasta ısrar ederse, onu hastalık hakkında bilgilendirebileceklerini ifade etmişlerdir.

Eczacı ve Hasta arasındaki her karşılaşma etik bir sorun yaratabildiği halde, etik ikilemler oluşturmayabilir. Etik bir ikilem belli bir doğru ya da yanlış cevabın bulunmadığını veya birden çok doğru çözümün bulunabildiği durumlarda ahlaki değerlerin çatışmasıyla ortaya çıkar (2). Örneğin uygunsuz bir reçete karşısında hastayı olabilecek zararlardan korumakla reçetesini hazırlayıp vermek arasında karar vermek zorunda olan eczacı bir etik ikilem içindedir. Çünkü birbiriyle karşılıklı olarak bağdaşmayan bu iki durumdan her birini haklı çıkaran etik ilkeler vardır (3).

Etik ilkeleri hakkında bilgi sahibi olmayan eczacılar da, içinde bulunduğu durumun etik ile ilgili olup olmadığını ayırt edebilir.

(1) Birden fazla çözüm olduğunda,

(2) Kesin bir "en iyi" çözüm yoksa,

(3) Başkalarının sağlığına ya da haklarına direkt müdahale söz konusu ise içinde bulunulan durum etik bir kararı içeriyor demektir (6).

Bu araştırma sonuçları göstermiştir ki, eczanesinde ilaç etkileşmesi veya doz aşımı gibi uygunsuzluk taşıyan bir reçete gelen eczacı aşağıdaki etik ikilemlere girmektedir.

Tablo 4. Eczane eczacılarının eczaneye gelen uygunsuz bir reçete karşısındaki davranışlarının eczacılık etik kuralları konusundaki bilgi düzeylerine göre dağılımı

	Cevapsız	Eczacılık etik kurallarını biliyor.	Eczacılık etik kurallarını bilmiyor.	TOPLAM
Cevapsız	10 % 100.0			10 %0.8
Doktora başvuruyor.	-	78 %73.6	20 %18.9	106 %81.5
Hastasını uyarıyor.	-	14 %73.7	4 %21.1	19 %14.6
Reçeteyi hazırlamıyor.	-	4 %100,0	-	4 %3.1
TOPLAM	10 %7,7	96 %73.8	24 %18.5	130 % 100.0-

$\chi^2=13.6$ $P<0.05$

-Eczacı reçeteyi hazırlayacak, ancak hasta zarar görecektir;

-Eczacı reçeteyi hazırlamayacak, ancak açıklama yapılsa bile hasta durumu anlayacak mı?

-Eczacı, reçetede ilaç etkileşmesi veya uygunsuz durumu doktora bildirecek, ancak belki doktor bu durumdan hoşnut kalmayabilecek.

Tüm bu ikilemlerin yaşandığı toplumumuzda, Eczacılıkta etik ne ölçüde uygulanabilir? sorusu aklamaktadır.

Türkiye'de eczacılıkla ilgili 6 kanun bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, eczacıların uymakla yükümlü oldukları bir de Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü vardır.

Söz konusu kanunlardan biri, 1953 yılında yürürlüğe giren 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun'dur. Bu kanun Türkiye'de eczacılık mesleğinin yapılabilmesi için gerekli şartlardan ve eczacının görevlerinden bahseder. Bu kanuna göre "Eczacılık" eczane, ecza deposu, ecza dolabı, tıbbi madde ve müstahzar laboratuvar veya imalathanesi gibi müesseseler açmak, işletmek veya bu gibi yerlerde mesul müdürlük yapmaktır" şeklinde tanımlanır (11). Yine bu kanuna göre, yukarıda belirttiğimiz reçetede ilaçların verilmesi ile ilgili bir madde yer almaktadır. Bu maddeye göre, eczacılar eczaneye getirilen reçete ile ilgili karar veremezler. Sadece reçetenin içeriği ile ilgili sorunlarda doktora danışırlar; doktora ulaşamazlarsa kodekste yazılı maksimum miktarı hazırlayıp bunu rapor ederler (1,6),

Etik sorunlara baktığımızda, bu sorunların çok daha geniş bir uygulama alanında ortaya çıktığını görebiliriz. 1953 yılında kabul edilmiş bu kanun, maalesef eczacılık mesleğinin günümüzdeki yeni alanlara yönelmesine yetememektedir. Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğündeki bazı maddelerin bir ölçüde etik kurallarına yakınlıkları bulunmaktadır. Ancak bilindiği gibi Deontoloji Tüzüğü eczacıların uymakla yükümlü olduğu bir tür hukuk kurallarını, etik kavramı ise biraz daha vicdani kuralları içerir.

Sonuç olarak yetkileri ve yeterlilikleri ne düzeyde olursa olsun bugün dünyanın her yerinde eczacılık hizmeti sunan eczacılar günlük uygulamalarında kendilerini doğru ve yanlış davranış arasında karar vermeye zorlayan pek çok durumla karşılaşmaktadırlar. Bu durumlar etikle ilgili sorunların ortaya karar vermeye zorlayan pek çok durumla karşılaşmaktadırlar. Bu durumlar etikle ilgili sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Etik ilke ve kuralların uygulandığı etik davranışlar aynı zamanda kaliteli hizmet sunumunu da desteklemektedir. Bu nedenle ülkemizde de bütün dünyada olduğu gibi eczacılık etiğine olan ilgi ve desteğin hergün biraz daha artması gerektiğini düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

1. Arda B, Pelin S. Etik, Tıbbi Etik, Biyoetik, Yöntem Bilgisel Yaklaşımı Işığında. Deontoloji Ders Notları. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Bilimsel Yayınlar Serisi No:14, 1996.
2. Ethical Decision Making in Pharmacy Practice. American Pharmacy, Apr. 1993; NS33(4):70-80.
3. Weinstein BD. Ethical Decision Making in Pharmacy. American Pharmacy, Sep. 1993; NS33(4):48-50.
4. Monalakis ML. Why Apha Should Reject Its Code of Ethics. American Pharmacy, Vol:NS31, No:11, 1991/822.
5. Eczacılar Önerilen Etik Kurallar. Güncel Eczacılık, Şubat 1995: 22:12.
6. Kamuoyunda Eczacılık imajı, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Araştırmalar Grubu. Aktüel Eczacı. Ocak 1996; 25(3).
7. Armağan I, Sosyal Bilimlerde Yöntem. Ankara, 1973.
8. Özcömert GH, Şar S, Özçelikay G, Asil E. Eczacılık Hizmetleri ve Etik. Tıbbi Etik Dergisi 1996; 4:2.
9. Sümbüoğlu K, Sümbüoğlu V. Sağlık Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi, 1988.
10. Çömlekçi N. İstatistik. Bilim Teknik Yayınevi, 1985.
11. Akalın K. İlaç ve Eczacılık, ilaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü, 1991,